

Van Stotteren naar Zelfbeeld: de Rol van Gespreksflow

S. Stellingwerf

(s2367270)

Maart 2017

Master these MSc Opleiding Psychologie

Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen

Rijksuniversiteit Groningen

Begeleidsters: N. Koudenburg & A. van Mourik Broekman

Tweede beoordelaar: T. T. Postmes

STOTTEREN EN ZELFBEELD

Abstract

Het huidige onderzoek bestudeerde de invloed van stotteren op het zelfbeeld van de stotteraar. Er werd gekeken naar de mate van zelfbeeld onder stotteraars vergeleken met niet-stotteraars, hoe dit zelfbeeld te verklaren valt en of er verschillen bestaan in die verklaring tussen de groepen stotteraars en niet-stotteraars. Aan dit onderzoek hebben 111 proefpersonen meegedaan (64 mannen en 47 vrouwen) waarvan 58 stotteraars en 53 niet-stotteraars, afkomstig uit verschillende landen. Om het effect van stotteren op het zelfbeeld te testen werd er gebruik gemaakt van *experience sampling*, waarbij de deelnemers via een vragenlijst in een applicatie op de mobiele telefoon elk tien of meer gesprekken uit hun dagelijks leven rapporteerden. De resultaten toonden aan dat stotteraars een lager zelfbeeld hebben dan niet-stotteraars doordat zij een hogere mate van falen ervaren als gevolg van verminderde gespreksflow.

Keywords: stotteren, zelfbeeld, gespreksflow, falen, solidariteit

In the present study the effect of stuttering on the self-esteem of PWS (people who stutter) was examined. Self-esteem of PWS was compared with self-esteem of non-PWS. Predictors of said self-esteem were tested and differences in predictors between groups were also analyzed. 111 people (64 men and 47 women; 58 PWS and 53 non-PWS) from different countries participated in the current study. *Experience sampling* was used to test the effect of stuttering on self-esteem. The participants reported ten or more of their day-to-day conversations by means of a questionnaire within an application on their mobile phone. The results showed that PWS possess lower self-esteem compared to non-PWS as they experience a greater sense of failure as a result of decreased conversational flow.

Keywords: stuttering, self-esteem, conversational flow, failure, solidarity

STOTTEREN EN ZELFBEELD

Van Stotteren naar Zelfbeeld: de Rol van Gespreksflow

“Ik stotterde weer eens. Mijn lerares stelde een vraag waarop het antwoord “chloor” was. Ik stak mijn hand op en het kwam er uit als “ch-ch-chloor”. De hele klas begon te lachen. Ik wil echt nooit meer praten. Het voelt gewoon onmogelijk om er een hele zin uit te krijgen. Ik geloof echt dat ik mijn best doe, maar wat is het nut als ik toch niet kan delen wat ik wil met andere mensen? Wat is het nut als ik er toch idioot uit zie wanneer ik met andere mensen probeer te praten? Ik wil gewoon hetzelfde als iedereen zonder erover hoeven na te denken. Ik wil gewoon snel kunnen praten, een grap maken of een slimme sarcastische opmerking eruit gooien zonder dat mijn woorden er totaal verpest uitkomen door mijn stomme hersenen. En wanneer ik er echt lang over nadenk begin ik te huilen, omdat ik me realiseer dat het mij nooit gaat lukken. Dat deze stomme spraakstoornis in zijn eentje mijn leven verpest. Dat elke dag, de hele dag door, het stotteren mij bezighoudt” (Facebook, 2016; meisje van 18 over haar stotteren).

Stotteren wordt in de ICD-10 (*International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*) gedefinieerd als “Sprak die wordt gekenmerkt door frequente herhaling of verlenging van geluiden, lettergrepen of woorden of ook wel door herhaalde aarzelingen of pauzes die het vloeiend verloop van de spraak onderbreken”. Uit bovenstaand uittreksel van een stotterend meisje van 18 kan opgemaakt worden dat stotteren niet alleen het vloeiend verloop van spraak onderbreekt, maar ook gedachten, emoties en het gehele gedrag beïnvloedt (zie ook Adriaensens, Beyers & Struyf, 2015; Sheehan, 1970; Amster & Klein, 2004; Boey, 2008). Het kan zorgen voor grote psychologische stress dat vervolgens een heel leven kan controleren. Angsten en onzekerheden zijn voor veel stotteraars dagelijkse kost. Dit leidt in veel gevallen tot een gevoel van hulpeloosheid en minderwaardigheid (Adriaensens et.al., 2015; Blood et. al., 2011; Bajina, 1995; Klompas & Ross, 2004).

Het huidige onderzoek tracht de invloed van stotteren op het zelfbeeld van de

STOTTEREN EN ZELFBEELD

stotteraar aan het licht te brengen. Wat is het effect van stotteren op het zelfbeeld van die persoon en hoe kan dit worden verklaard? We zien hierbij stotteren als een disruptie van *gespreksflow*: de mate waarin een gesprek wordt ervaren als vloeiend, efficiënt en wederkerig (Koudenburg, Postmes & Gordijn, 2016). Dit gebrek aan flow zou op twee manieren tot een laag zelfbeeld kunnen leiden. Ten eerste zorgt het stotteren er voor dat stotteraars niet aan de sociale verwachtingen van een gesprek voldoen. De stotteraar ervaart hierdoor een gevoel van falen wat een negatief effect heeft op zijn of haar zelfbeeld. Ten tweede kan een gebrek aan flow in het gesprek een obstructie vormen voor het ontwikkelen van *solidariteit* tussen de stotteraar en de gesprekspartner. Solidariteit wordt beschreven als de mate van ervaren saamhorigheid (Koudenburg et. al., 2016). De mate van solidariteit speelt een grote rol in iemands evaluatie van een sociale relatie. Hoe men zijn of haar sociale relaties evalueert heeft vervolgens invloed op de ontwikkeling van het zelfbeeld. Het huidige onderzoek zal bovenstaande psychologische processen bestuderen om inzicht te krijgen in de relatie tussen stotteren en zelfbeeld.

Stotteren en Zelfbeeld

Stotteren begint vaak op jonge leeftijd. Zodra stotteren wordt geconstateerd bij een kind is het in eerste instantie een spraakontwikkelingsstoornis. Op dat moment is het stotteren vrij onschuldig waarbij het merendeel van de kinderen er overheen groeit, met of zonder begeleiding (Yairi & Ambrose, 1999). Er blijft echter een groep kinderen over die wel aanzienlijke problemen ondervindt door hun stotteren. Deze problemen ontstaan wanneer een kind stotteren ziet als iets onwenselijks. Zodra het kind stotteren opvat als ongewenst gedrag bouwt hij of zij steeds meer negatieve spreekervaringen op. Deze negatieve ervaringen kunnen vervolgens doorwerken op zijn of haar zelfbeeld: "Ik stotter dus ik ben raar". Hoe meer negatieve spreekervaringen men hierna opbouwt, hoe sterker dat negatieve zelfbeeld wordt.

STOTTEREN EN ZELFBEELD

Volgens Van Riper (1982) begint het proces van stotteren naar laag zelfbeeld zodra een stotteraar zichzelf ziet als een stotteraar. “Zodra een stotteraar zichzelf identificeert als een stotteraar, als het behoren tot een speciale categorie van mensen, zal de nieuwe rol zijn perceptie op vele manieren veranderen. Het verandert zijn verwachtingen van zichzelf en van anderen.” Wanneer men hier de *social identity theory* van Tajfel en Turner (1979) en de *self-categorization theory* van Turner, Hogg, Oakes, Reicher en Wetherell (1987) aan koppelt, zou men verwachten dat stottereaars vervolgens steeds meer kenmerken overnemen van het stereotype stotteraar. De theorieën stellen namelijk dat men een deel van hun identiteit baseert op zijn of haar sociale groep (*social identity theory*) en dat men zichzelf ziet als een model van een sociale categorie in plaats van een unieke persoonlijkheid (*self-categorization theory*). Het stereotype van mensen die stotteren is grotendeels negatief, waarbij stottereaars gezien worden als overmatig zenuwachtig, angstig en terughoudend (MacKinnon, Hall & MacIntyre, 2007). Voor mensen die stotteren kan het dus lastig zijn om een positieve identiteit te creëren (Daniels & Gabel, 2004).

Het is dan ook geen verrassing dat stotteren in veel gevallen leidt tot een laag zelfbeeld bij de stotteraar. Adriaensens en collega's (2015) lieten zien dat stotteren een negatieve invloed heeft op iemands zelfevaluatie van sociale acceptatie, schoolprestaties, relaties en zelfvertrouwen. Blood en collega's (2011) concludeerden dat stottereaars een lager gemiddeld zelfvertrouwen en minder optimistische levensoriëntatie bleken te hebben dan niet-stottereaars. Ander onderzoek liet zien dat stotteren nadelige effecten heeft op het zelfvertrouwen van volwassen stottereaars (Bajina, 1995; Klompas & Ross, 2004).

Eerder onderzoek laat dus een duidelijk verband zien tussen stotteren en een laag zelfbeeld. Wat in dit onderzoek nog ontbreekt is de verklaring van dit verband. Verschillende theorieën stellen dat men (zowel stottereaars als niet-stottereaars) een deel van zijn zelfbeeld op sociale interacties baseert. Yeung and Martin (2003) beschrijven het zelfbeeld als het resultaat

STOTTEREN EN ZELFBEELD

van een sociaal proces waarbij men zichzelf ziet door de ogen van een ander. Daarnaast stelt de *sociometer model of self-esteem* dat men een interne monitor heeft die de individu waarschuwt wanneer er kans op sociale uitsluiting is (Leary, Tambor, Terdal & Downs, 1995). Het zelfbeeld van de persoon is hierbij de monitor en de kans op sociale uitsluiting wordt bepaald door de sociale interacties die men heeft. Een negatieve evaluatie van een sociale interactie vergroot de kans op sociale uitsluiting. Hoe hoger de kans op uitsluiting, hoe negatiever het zelfbeeld. Dit negatieve zelfbeeld dient vervolgens als indicator dat de persoon zijn of haar gedrag moet veranderen om niet buitengesloten te worden. Het zelfbeeld hangt dus grotendeels af van sociale interacties en de bijbehorende feedback, waarbij een negatieve evaluatie van een sociale interactie kan leiden tot een negatief zelfbeeld (McCroskey, Richmond, Daly, & Falcione, 1977; Schacter, Gilbert, & Wegner, 2009; Pearson, Child, DeGreeff, Semlak & Burnett, 2011). Kortom, een negatieve sociale ervaring zorgt voor een lager zelfbeeld terwijl een positieve sociale ervaring voor een hoger zelfbeeld zorgt.

Maar wat betekent dit voor mensen die stotteren? Mensen die stotteren ervaren onder andere telefoongesprekken, groepsgesprekken en presentaties als minder plezierig dan mensen die niet stotteren (Watson, 1988). Vanryckeghem en Brutton (1996) stellen vervolgens dat men *negatieve communicatie attitudes* ontwikkelt door die negatieve sociale ervaringen. Eerder onderzoek liet inderdaad zien dat mensen die stotteren meer negatieve communicatie attitudes overhouden aan hun sociale interacties vergeleken met mensen die niet stotteren (Andrews & Cutler, 1974; Boutsen & Brutton, 1989; Brutton & Vanryckeghem, 2003; De Nil & Brutton, 1991; Vanryckeghem & Brutton, 2011). Ook nemen deze negatieve communicatie attitudes toe naarmate de jaren vorderen bij mensen die stotteren, maar niet bij mensen die niet stotteren (Vanryckeghem & Brutton, 1997). Er kan dus gesteld worden dat mensen die stotteren meer negatieve sociale interacties ervaren dan mensen die niet stotteren. Gebaseerd op eerder genoemde theorieën (McCroskey et al., 1977; Schacter et al., 2009;

STOTTEREN EN ZELFBEELD

Leary et al., 1995; Pearson et al., 2011) zouden deze negatieve sociale interacties tot een laag zelfbeeld kunnen leiden.

Het huidige onderzoek

Hoewel het duidelijk is dat mensen die stotteren meer negatieve ervaringen opbouwen met sociale interacties en een lager zelfbeeld ontwikkelen vergeleken met mensen die niet stotteren is er nog weinig duidelijk over *hoe* een negatieve stotter-ervaring uiteindelijk leidt tot een negatief zelfbeeld. Het huidige onderzoek tracht hieraan bij te dragen door het verband tussen stotteren en het zelfbeeld verder te verklaren. Dit heeft tot de volgende onderzoeksvraag geleid: wat is het effect van stotteren op het zelfbeeld van die persoon en hoe kan dit worden verklaard? Aan de hand van eerder onderzoek neemt het huidige onderzoek twee wegen van stotteren naar laag zelfbeeld in acht.

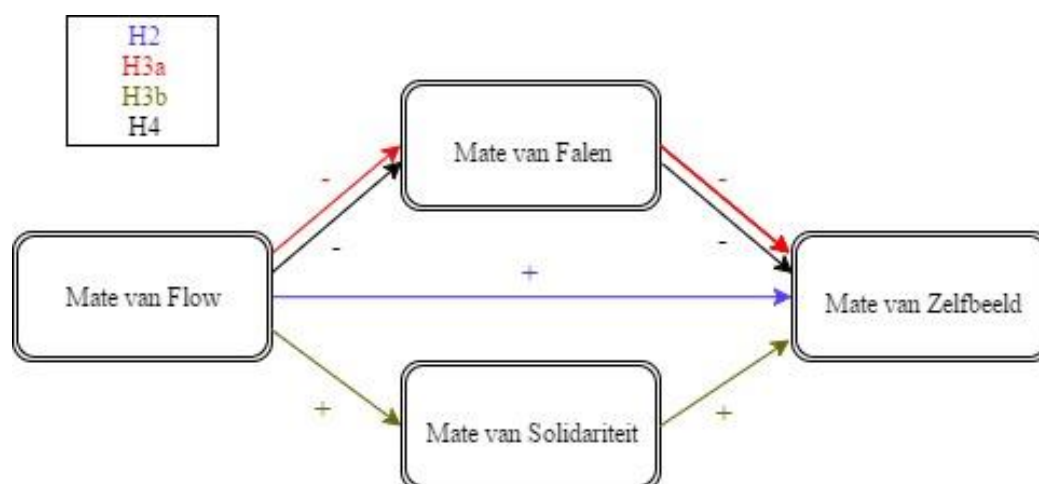
We zien hierbij stotteren als een disruptie van gespreksflow (de mate waarin een gesprek wordt ervaren als vloeiend, efficiënt en wederkerig; Koudenburg et. al., 2016). Dit gebrek aan flow kan op twee manieren leiden tot een laag zelfbeeld. Ten eerste zorgt het stotteren er voor dat stotteraars niet aan de sociale verwachtingen van een gesprek voldoen. Men verwacht dat een gesprek soepel verloopt en dat men snel op elkaar reageert, maar stotteren houdt dit tegen. Omdat de stotteraar niet aan de verwachtingen voldoet en dat vaak opvat als “falen”, heeft dat een negatieve invloed op het zelfvertrouwen van de persoon. Dit gevoel van falen komt voort uit de emotie schaamte, dat door Lewis (1992) gedefinieerd wordt als het gevoel dat men heeft wanneer men eigen gedrag negatief evalueert. Wanneer stotteraars hun gestotter constant als falen zien kan dit een negatief effect op het zelfbeeld hebben.

Ten tweede kan een gebrek aan flow in het gesprek een obstructie vormen voor het ontwikkelen van solidariteit (de mate van ervaren saamhorigheid; Koudenburg et al., 2016) tussen de stotteraar en de gesprekspartner. Wanneer de mate van solidariteit laag is, heeft dit

STOTTEREN EN ZELFBEELD

een negatief effect op de evaluatie van de relatie. Er ontbreekt in dat geval namelijk sociale validatie (Koudenburg, Gordijn & Postmes, 2014), wat een belangrijk proces is in het verbeteren van het zelfbeeld. We verwachten daarom dat een gebrek aan flow in een interactie het vormen van een sociale relatie zal hinderen, en daarmee ook het ontwikkelen van een positief zelfbeeld kan hinderen.

Kortom, dit onderzoek stelt dat een persoon een lage mate van flow ervaart wanneer hij of zij stottert. Dit zorgt voor een gevoel van falen en een gebrek aan solidariteit wat samengevat kan worden als een negatieve sociale interactie. Deze negatieve sociale interactie heeft vervolgens een negatief effect op het zelfbeeld van de stotteraar. We testen hierbij de volgende hypothesen. Ten eerste wordt er verwacht dat mensen die stotteren een lager zelfbeeld hebben dan mensen die niet stotteren (H1). Ten tweede wordt er verwacht dat de mate van flow aan de basis ligt van dat zelfbeeld: een hoge mate van flow zorgt voor een hoog zelfbeeld terwijl een lage mate van flow zorgt voor een laag zelfbeeld (H2). Ten derde wordt er verwacht dat het effect van flow op zelfbeeld wordt gemedieerd door zowel de mate van falen (H3a) als de mate van solidariteit (H3b). Tot slot wordt er verwacht dat voor stotteraars, vergeleken met niet-stotteraars, zelfbeeld wordt gemedieerd door falen maar niet door mate van solidariteit (H4). Figuur 1 geeft een overzicht van het hypothetisch model.

Figuur 1. Hypothetisch model.

Methode

Onderzoeksdeelnemers

Aan dit onderzoek hebben 111 proefpersonen meegedaan (64 mannen en 47 vrouwen) waarvan 58 stotteraars en 53 niet-stotteraars, afkomstig uit verschillende landen¹. De leeftijd varieerde van 17 tot 66 jaar ($M= 27,04$, $SD= 9,85$). De deelnemers zijn via het internet verworven waarbij de kennissenkring de voornaamste bron voor werving was. De participanten namen individueel en vrijwillig deel aan het onderzoek.

Applicatie

Om het effect van een sociale interactie op zelfbeeld te testen werd er gebruik gemaakt van *experience sampling*, waarbij de deelnemers via een vragenlijst in een applicatie op de mobiele telefoon elk tien of meer gesprekken uit hun dagelijks leven rapporteerden. Het betreft daarom een *within-subjects design*, waarbij elke variabele, flow, falen, solidariteit en zelfbeeld, werd gemeten met behulp van een klein aantal items per variabele. Alle items werden beantwoord op een 5-puntsschaal van oneens naar eens. Er zijn in totaal 1019 gesprekken gerapporteerd.

Procedure

Zodra de deelnemers zich aanmeldden voor het onderzoek ontvingen zij een e-mail met daarin de instructies van het onderzoek en het downloaden van de applicatie voor de mobiele telefoon. Deze app zorgde ervoor dat het onderzoek in een natuurlijke omgeving plaatsvond. Na het downloaden van de app werd er eerst geïnformeerde toestemming van de deelnemers verkregen waarna zij vrij waren om hun gesprekken te rapporteren. De proefpersonen werden gevraagd om de vragenlijst zo snel mogelijk in te vullen na het daadwerkelijke gesprek. Verder werden de deelnemers erop gewezen om tijdens de rapportage zoveel mogelijk te variëren wat betreft gesprekspartner.

¹ Zeventien van de 111 deelnemers werden niet meegenomen in de analyse gezien zij het onderzoek niet in zijn volledigheid hebben afgerond.

STOTTEREN EN ZELFBEELD

Na deze korte uitleg werden er binnen de app eerst een aantal demografische gegevens verzameld. Vervolgens gaf de deelnemer aan of hij wel of niet stottert waarna de persoon de juiste vragenlijst voor zich kreeg. De deelnemers gaven als eerste aan in hoeverre zij *gespreksflow* ervaarden tijdens het gesprek: “Het gesprek verliep vloeiend.” Wanneer de deelnemer een lage mate van flow rapporteerde (een score van een of twee) werd er gevraagd naar de reden hiervan: “Wie zijn schuld was dat?” met antwoordopties “Mijn schuld”, “De ander zijn schuld”, “De schuld van ons beide” en “Iets in de omgeving”. Vervolgens werd de mate van *solidariteit* gemeten met behulp van vier items: “Gedurende het gesprek had ik het gevoel dat wij op dezelfde golflengte zaten”, “Gedurende het gesprek had ik het gevoel dat ik mij met de ander kon identificeren”, “Gedurende het gesprek had ik het gevoel dat de ander en ik bij elkaar hoorden” en “Gedurende het gesprek ervaarde ik een gevoel van eenheid met de andere persoon” (Cronbach’s $\alpha = .91$; Koudenburg, Postmes & Gordijn, 2013; Postmes, Haslam & Jans, 2013). Daarna kregen alleen de stotteraars een item over de mate van vloeiend spreken tijdens het gesprek: “Gedurende het gesprek sprak ik vloeiend” (Riley, Riley & Maguire, 2004). Aansluitend werd de *mate van falen* gemeten met behulp van twee items: “Ik ervaarde een gevoel van falen tijdens het gesprek” en “Ik schaamde mijzelf tijdens het gesprek”. Daaropvolgend werd het *zelfbeeld* van de deelnemer gepeild: “Ik heb nu veel zelfvertrouwen” en “Ik voel me nu goed” (Robins, Hendin & Trzesniewski, 2001). Ook gaven de deelnemers aan in hoeverre zij zich gehoord en geaccepteerd voelden tijdens het gesprek in de vorm van *expliciete bevestiging*: “Gedurende het gesprek had ik het gevoel dat ik mijzelf vrij kon uiten” en “Gedurende het gesprek had ik het gevoel dat mijn inbreng werd gewaardeerd”. Verder werd de deelnemer gevraagd om aan te geven hoe sterk de *relatie* met de gesprekspartner was (“Hoe goed ken je de persoon waarmee je hebt gepraat?” (Koudenburg et al., 2014)) en wat de vorm van deze relatie was: “Wat is jullie relatie?” waarbij de deelnemer kon antwoorden met “Familie”, “Vriend”, “Kenniss”, “Collega” of

STOTTEREN EN ZELFBEELD

“Onbekende”. Als afsluiter werden de deelnemers in een open vraag gevraagd of zij nog iets kwijt wilden over het gesprek waarna zij de rapportage konden verzenden en de applicatie automatisch overschakelde naar een nieuwe vragenlijst voor het volgende gesprek.

Resultaten

Vorbereidende analyses lieten zien dat de twee groepen significant verschillen qua leeftijd en geslacht. Er een significant verschil gevonden tussen de gemiddelde leeftijd van stotteraars ($M=30,85$, $SD=11,95$) en niet-stotteraars ($M=23,02$, $SD=4,14$), $t(970)=-13,50$, $p<.001$. Ook is er een significant verschil gevonden tussen het aantal mannen en vrouwen per groep, waarbij de groep stotteraars bestaat uit 39 mannen en 19 vrouwen terwijl de groep niet-stotteraars 25 mannen en 28 vrouwen telt, $t(970)=4,79$, $p<.001$. Een meervoudige regressie analyse liet echter zien dat zowel leeftijd ($\beta=-,005$, $t(970)=-1,86$, $p=.063$) als geslacht ($\beta=.051$, $t(970)=1,03$, $p=.303$) geen significante voorspeller is van zelfbeeld.

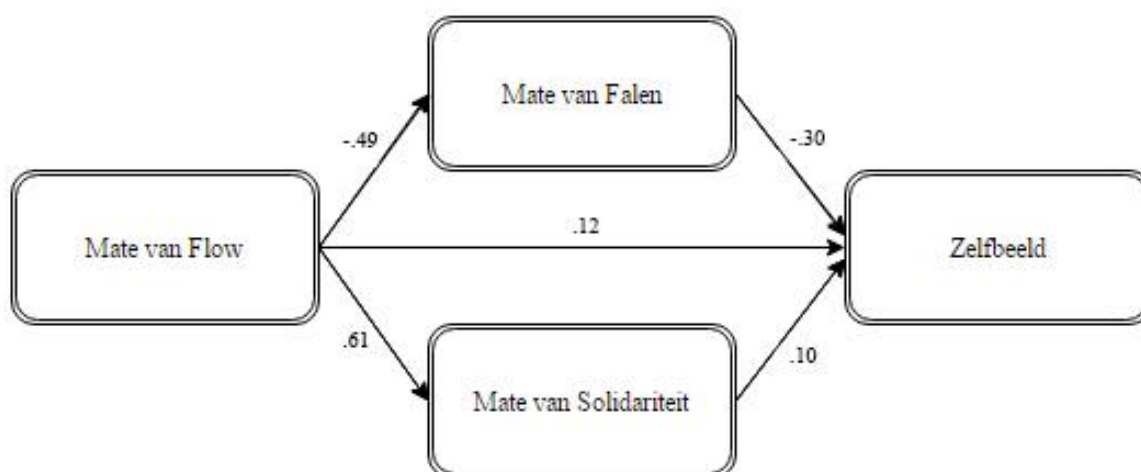
De eerste stap in het verklaren van de relatie tussen flow en zelfbeeld is vaststellen of de groepen überhaupt verschillen qua mate van zelfbeeld. Hypothese 1 stelt daarom dat mensen die stotteren een lager zelfbeeld hebben dan mensen die niet stotteren. Er is een significant verschil gevonden tussen zelfbeeld onder stotteraars ($M=3,80$, $SD=0,44$) en zelfbeeld onder niet-stotteraars ($M=4,04$, $SD=0,82$) op niveau 1, $t(970)=4,12$, $p<.001$. Er is echter geen significant verschil gevonden tussen zelfbeeld onder stotteraars ($M=3,80$, $SD=0,66$) en zelfbeeld onder niet-stotteraars ($M=4,03$, $SD=0,59$) op niveau 2, $t(92)=1,77$, $p=.080$ (zie Tabel 1 en Tabel 2 in Bijlage 1 voor een overzicht van de gemiddelden van de overige variabelen).

Hypothese 2 stelt dat dit verschil in zelfbeeld verklaard kan worden aan de hand van flow, waarbij een hoge mate van flow zorgt voor een hoog zelfbeeld terwijl een lage mate van flow zorgt voor een laag zelfbeeld. Allereerst is er een significant verschil vastgesteld tussen

STOTTEREN EN ZELFBEELD

mate van flow onder stotteraars ($M=3,67$, $SD=1,02$) en mate van flow onder niet-stotteraars ($M=4,00$, $SD=1,04$) op niveau 1, $t(970)=5,06$, $p<.001$. Ook is er een significant verschil gevonden tussen mate van flow onder stotteraars ($M=3,66$, $SD=0,56$) en mate van flow onder niet-stotteraars ($M=4,00$, $SD=0,40$) op niveau 2, $t(92)=3,31$, $p=.001$. Daarna is er door middel van een multi-level regressie analyse een direct effect gevonden van flow op zelfbeeld gecontroleerd voor mate van falen en mate van solidariteit, direct effect = 0,12, $SE= 0,03$, $p<0,001$, 95%BHI [0,06;0,18] (zie Figuur 2).

Vervolgens stelt Hypothese 3 dat het effect van flow op zelfbeeld wordt gemedieerd door zowel de mate van falen als de mate van solidariteit. Om de mediatie van falen en solidariteit tussen flow en zelfbeeld te testen is er een multi-level mediatie uitgevoerd (1-1-1 model met vaste hellingen, MSEM; Preacher, Zyphur, & Zhang, 2010). Figuur 2 geeft een overzicht van de resultaten.

Figuur 2. Mediatie model van de relatie tussen mate van flow en zelfbeeld, gemedieerd door mate van falen en mate van solidariteit. Directe relatie tussen mate van flow en zelfbeeld is gecontroleerd voor mate van falen en mate van solidariteit. Alle correlaties significant met $p<.001$.

STOTTEREN EN ZELFBEELD

Er is een indirect effect gevonden van flow via mate van falen op zelfbeeld, indirect effect = 0,15, $SE= 0,02$, $p<.001$, 95%BHI [0,10;0,19]. Tevens is er een indirect effect gevonden van flow op zelfbeeld via mate van solidariteit, indirect effect = 0,06, $SE= 0,02$, $p<.001$, 95%BHI [0,03;0,10]. Daarnaast zijn beide mediaties getest apart voor stotteraars en niet-stotteraars. Voor de groep stotteraars zijn er indirecte effecten gevonden van flow via mate van falen op zelfbeeld, indirect effect = 0,20, $SE= 0,04$, $p<.001$, 95%BHI [0,13;0,17], en van flow op zelfbeeld via mate van solidariteit, indirect effect = 0,05, $SE= 0,02$, $p=.022$, 95%BHI [0,01;0,10] (zie Figuur 3 in Bijlage 1). Ook zijn er in de groep niet-stotteraars indirecte effecten gevonden van flow via mate van falen op zelfbeeld, indirect effect = 0,08, $SE= 0,02$, $p=.001$, 95%BHI [0,03;0,12], en van flow op zelfbeeld via mate van solidariteit, indirect effect = 0,09, $SE= 0,02$, $p<.001$, 95%BHI [0,05;0,14] (zie Figuur 4 in Bijlage 1). Beide bevindingen komen overeen met de hypothese.

Tot slot werd er verwacht dat voor stotteraars, vergeleken met niet-stotteraars, zelfbeeld wordt gemedieerd door mate van falen maar niet door mate van solidariteit. Om de verschillen tussen beide groepen te testen werd er wederom gebruik gemaakt van een multi-level mediatie waarbij de onafhankelijke variabele flow werd vervangen door de categorische variabele stotteren (2-1-1 model, traditionele MLM; Preacher et. al., 2010). Er is een indirect effect gevonden van stotteren op zelfbeeld via mate van falen, indirect effect = -0,22, $SE= 0,05$, $p<.001$, 95%BHI [-0,31;-0,13]. Er is echter geen indirect effect gevonden van stotteren op zelfbeeld via mate van solidariteit, indirect effect = -0,01, $SE= 0,02$, $p=.550$, 95%BHI [-0,05;0,02] (zie Figuur 5 in Bijlage 1).

Voor stotteraars, vergeleken met niet-stotteraars, wordt zelfbeeld dus gemedieerd door mate van falen. Dit kan wellicht uitgelegd worden door de manier waarop de groepen een gesprek met *lage flow* verklaren. Wanneer een lage mate van flow gerapporteerd werd moest men namelijk aangeven wie of wat volgens hen de schuldige was (met als antwoordopties

STOTTEREN EN ZELFBEELD

“Mijn schuld”, “De ander zijn schuld”, “De schuld van ons beide” en “Iets in de omgeving”).

Het percentage dat zichzelf de schuld gaf verschilde significant voor stotteraars en niet-stotteraars, $\chi^2(3, N = 112) = 48,73, p < .001$. Stotteraars gaven in 75% van de gevallen van lage flow zichzelf de schuld van die lage flow, terwijl niet-stotteraars in slechts 10% van de gevallen zichzelf de schuld gaven. Een visualisering van de verklaring van lage flow als moderator van de relatie tussen de mate van flow en de mate van falen liet ook duidelijke verschillen zien per categorie. De mate van falen wordt het hoogst geschat in de “Mijn schuld” categorie en het laagst geschat in de “De ander zijn schuld” categorie (zie Figuur 6 en Figuur 7 in Bijlage 1).

Tot slot zijn er buiten de hypothesen om een aantal extra moderatie analyses uitgevoerd. Er is op unilevel² een andere moderator variabele gevonden: expliciete bevestiging. Expliciete bevestiging geeft aan in hoeverre de persoon zich gehoord en geaccepteerd voelt waardoor hij of zij zich vrij kan uiten. Er is een significante interactie tussen flow en expliciete bevestiging gevonden op niveau 1, $t(970) = -5,51, p < .001$. Hoe meer expliciete bevestiging de persoon ervaarde, hoe zwakker de negatieve samenhang tussen stotteren en mate van falen. Deze interactie was echter niet significant op niveau 2, $t(92) = -0,07, p = .943$. Verder zijn er andere mogelijke moderatoren getest op unilevel maar geen van de interacties waren significant, alle $t < 1,02$, op zowel niveau 1 als niveau 2.

Discussie

In dit onderzoek werd er gekeken naar de mate van zelfbeeld onder stotteraars vergeleken met niet-stotteraars, hoe dit zelfbeeld te verklaren valt en of er verschillen bestaan in die verklaring tussen de groepen stotteraars en niet-stotteraars. Op basis van eerder onderzoek werd er verwacht dat mensen die stotteren een lager zelfbeeld hebben dan mensen

² Alle genoemde en mogelijke moderator variabelen zijn uitsluitend getest op unilevel. In het kader van de masterthese was het niet mogelijk om de interacties ook op multilevel te testen.

STOTTEREN EN ZELFBEELD

die niet stotteren (H1). Het huidige onderzoek vond inderdaad dat stotteraars een lager zelfbeeld hebben dan niet-stotteraars. Ook werd er verwacht dat de mate van flow aan de basis ligt van dat zelfbeeld: een hoge mate van flow zorgt voor een hoog zelfbeeld terwijl een lage mate van flow zorgt voor een laag zelfbeeld (H2). Flow bleek een significante voorspeller van zelfbeeld te zijn waardoor ook deze hypothese is bevestigd. Daarnaast werd er verwacht dat het effect van flow op zelfbeeld wordt gemedieerd door zowel de mate van falen als de mate van solidariteit (H3). Beide mediaties bleken significant te zijn. Tot slot werd er verwacht dat voor stotteraars, vergeleken met niet-stotteraars, zelfbeeld wordt gemedieerd door falen maar niet door solidariteit (H4). De resultaten wezen uit dat voor stotteraars, vergeleken met niet-stotteraars, zelfbeeld inderdaad wordt gemedieerd door falen terwijl de mediatie van solidariteit geen rol speelt in het zelfbeeld van stotteraars vergeleken met niet-stotteraars. Alle verwachtingen werden dus bevestigd.

Om bovenstaande bevindingen in een breder kader te plaatsen moet er teruggekoppeld worden naar de eerdergenoemde literatuur die stelt dat het zelfbeeld van de mens grotendeels gebaseerd is op de sociale interacties die men ervaart. Yeung and Martin (2003) beschrijven het zelfbeeld als het resultaat van een sociaal proces waarbij men zichzelf ziet door de ogen van een ander. Het zelfbeeld hangt dus grotendeels af van sociale interacties en de bijbehorende feedback (McCroskey, Richmond, Daly, & Falcione, 1977; Schacter, Gilbert, & Wegner, 2009). Daarbij komt dat mensen die stotteren, vergeleken met mensen die niet stotteren, meer negatieve communicatie attitudes overhouden aan hun sociale interacties doordat ze sociale situaties als minder prettig ervaren (Watson, 1988; Andrews & Cutler, 1974; Boutsen & Brutton, 1989; Brutton & Vanryckeghem, 2003; De Nil & Brutton, 1991; Vanryckeghem & Brutton, 2011). Wanneer men bovenstaande bevindingen bij elkaar optelt zou dit betekenen dat stotteraars uiteindelijk een lager zelfbeeld ontwikkelen vergeleken met niet-stotteraars. In lijn met eerder onderzoek bleek inderdaad dat stotteraars een lager

STOTTEREN EN ZELFBEELD

zelfbeeld hebben dan niet-stotteraars (Adriaensens et.al., 2015; Blood et. al., 2011; Bajina, 1995; Klompas et. al., 2004).

Vervolgens werd er gekeken naar *hoe* een negatieve sociale interactie leidt tot een laag zelfbeeld. Koudenburg en collega's (2016; 2014) stellen dat lage gespreksflow aan de basis ligt van een negatieve sociale interactie en dus een laag zelfbeeld. Hierbij ziet het huidige onderzoek stotteren als een disruptie van gespreksflow. In het huidige onderzoek repliceren we de bevindingen van Koudenburg et. al. (2016); flow is een significante voorspeller van zelfbeeld; hoe lager de mate van flow, hoe lager het zelfbeeld. Wanneer men dit combineert met bevindingen over de verschillen in zelfbeeld, ervaren stotteraars, vergeleken met niet-stotteraars, dusdanig lage flow dat het leidt tot een laag zelfbeeld. Dit betekent dat de problemen rondom stotteren verder gaan dan alleen de spraak van de stotteraar. De problemen breiden zich uit naar het zelfbeeld wat aan de basis ligt van al hun gedachtes, emoties en gedrag (Beck, 2011). Zo oefent stotteren, zowel direct in een gesprek als via het zelfbeeld, een grote invloed uit op het leven van de stotteraar.

Om dieper in te gaan op de relatie tussen flow, stotteren en zelfbeeld werd er gekeken naar mogelijke mediërende variabelen. Dit onderzoek laat zien dat de relatie tussen flow en zelfbeeld, ongeacht of men stottert of niet, wordt bepaald door twee factoren; mate van falen en mate van solidariteit. Gespreksflow leidt tot een verhoogd zelfbeeld door een toename in de ervaring van solidariteit met de gesprekspartner. Daarnaast zorgt een soepel verlopend gesprek voor een verhoogd zelfbeeld doordat de hoge mate van flow het gevoel van falen van de spreker vermindert, wat op zijn beurt weer een positieve impact heeft op het zelfbeeld. Door middel van lage gespreksflow lijkt stotteren de ontwikkeling van solidariteit dus tegen te houden terwijl solidariteit juist van groot belang is voor het tot stand komen van een positieve sociale ervaring (Koudenburg et. al., 2016; 2014). Ook zorgt stotteren voor een verhoogd gevoel van falen. Stotteren verlaagt namelijk de mate van gespreksflow waardoor men niet

STOTTEREN EN ZELFBEELD

aan de sociale verwachtingen van een gesprek kan voldoen. Men verwacht dat een gesprek soepel verloopt en dat men snel op elkaar reageert, maar stotteren houdt dit tegen. Vervolgens vat men dit op als “falen” wat een negatieve invloed heeft op het zelfvertrouwen van de persoon.

Tot slot werd er gekeken naar de verschillen van deze relaties tussen de groepen stotteraars en niet-stotteraars. Het bleek dat voor stotteraars, vergeleken met niet-stotteraars, zelfbeeld wordt gemedieerd door falen maar niet door solidariteit. Dit betekent dat mate van falen een significant grotere rol speelt in het zelfbeeld van stotteraars dan van niet-stotteraars. De resultaten lieten hierbij ook zien dat stotteraars en niet-stotteraars vergelijkbare mate van solidariteit ervaren tijdens een gesprek (hoge gespreksflow leidt in beide groepen tot hoge mate van solidariteit). De groepen verschillen dus wel in mate van falen: stotteraars, vergeleken met niet-stotteraars, ervaren een hogere mate van falen gedurende een gesprek. Vervolgens was het de vraag *waarom* de groepen een verschil lieten zien in mate van falen. Na het testen van mogelijke verklarende factoren bleek dat stotteraars vaak *zichzelf* de schuld gaven van lage gespreksflow terwijl niet-stotteraars juist vaker de *gesprekspartner* de schuld gaven in geval van lage gespreksflow. Stotteraars vatten lage gespreksflow dus persoonlijk op, alsof het hun schuld is, wat leidt tot een hoge mate van falen en dus een laag zelfbeeld. Deze negatieve relatie tussen gespreksflow en mate van falen neemt sterk af wanneer stotteraars de gesprekspartner de schuld geven van lage gespreksflow. Wat deze negatieve relatie ook bleek te verzwakken was expliciete bevestiging: wanneer men zich gehoord en geaccepteerd voelde ervoerde men ondanks lage gespreksflow een lage mate van falen. Dit zou betekenen dat de gesprekspartner van een stotteraar ook een bijdrage kan leveren aan een positieve sociale ervaring. De gesprekspartner kan de stotteraar helpen door het stotteren te accepteren en een luisterend oor aan te bieden zoals men doorgaans ook doet, zodat de stotteraar zijn of haar verhaal rustig kwijt kan. Mocht er dan toch nog worden gestotterd

STOTTEREN EN ZELFBEELD

tijdens het gesprek leidt dit niet tot een gevoel van falen, mondt het niet uit in een negatieve sociale ervaring en resulteert het niet in een laag zelfbeeld.

Samenvattend, stotteraars hebben een lager zelfbeeld dan niet-stotteraars doordat zij een hogere mate van falen ervaren als gevolg van gespreksflow. Dit effect wordt verzwakt wanneer de stotteraar expliciete bevestiging ervaart tijdens het gesprek. De mate van solidariteit bleek de relatie tussen gespreksflow en zelfbeeld ook te verklaren, maar de werking hiervan is voor de groepen stotteraars en niet-stotteraars gelijk. Er is tot nu toe weinig onderzoek gedaan naar de relatie tussen stotteren en deze cognitieve en emotionele processen. Eerder onderzoek liet al wel zien dat stotteren voor moeilijkheden zorgt wat betreft loopbaankeuzes, sociaal leven en algemene kwaliteit van leven (Boey, 2008; Shapiro, 2011; Tran, Blumgart, & Craig, 2011), maar er was nog weinig duidelijk over hoe deze moeilijkheden tot stand komen. De kans is klein dat herhalingen, verlengingen of pauzes in het spreken op zich voor die problemen zorgen. De bevindingen van het huidige onderzoek zijn van groot belang door dit te bevestigen. Stotteren doet simpelweg meer met een persoon dan alleen het vloeiend spreken onderbreken. Het zorgt voor een gevoel van falen wat leidt tot een laag zelfbeeld. Een definitie van stotteren die alleen de spraak omvat is dus niet toereikend. Wanneer men aan stotteren denkt zou men zowel de fysieke als de psychologische aspecten in acht moeten nemen. Dit zou veel onduidelijkheid wegnemen waardoor zowel de stotteraar, de gesprekspartner als de therapeut weet hoe hij of zij het beste om kan gaan met stotteren.

Beperkingen en vervolgonderzoek

Het huidige onderzoek bevat een aantal beperkingen die in acht genomen moeten worden tijdens het interpreteren van de resultaten. Ten eerste zijn niet alle gesprekken direct na het plaatsvinden van het gesprek gerapporteerd. Er zat soms enkele tijd tussen het daadwerkelijke gesprek en de rapportage ervan. Dit betekent dat de initiële gedachtes en

STOTTEREN EN ZELFBEELD

gevoelens tijdens het gesprek misschien niet in hun volledigheid zijn gerapporteerd doordat zij zijn veranderd in de loop der tijd. Dit heeft de resultaten negatief kunnen beïnvloeden door een vertekend beeld te geven van de gevoerde gesprekken. Wellicht kan vervolgonderzoek hierop controleren door de participanten tijdens de rapportage te vragen hoe lang het geleden is dat het gesprek plaatsvond.

Ten tweede konden de onderzoeksdeelnemers zelf bepalen welke gesprekken zij rapporteerden. De deelnemers werden wel aangeraden om zoveel mogelijk variëteit in hun gerapporteerde gesprekken aan te brengen qua gesprekspartner en andere omstandigheden, maar hier is niet op gecontroleerd. De kans bestaat dus dat er geen representatief beeld gecreëerd is van de gesprekken die men doorgaans heeft. Hiertegenover staat dat het onderzoek in een natuurlijke omgeving plaatsvond in tegenstelling tot laboratorium onderzoek. De gerapporteerde gesprekken zijn dus authentiek. Ook zijn er per deelnemer tien of meer gesprekken gerapporteerd waardoor de kans op variëteit binnen de gesprekken hoog is.

Ten derde bestaat de kans dat de onderzoeksdeelnemers het doel van het onderzoek begrepen en toen een *social desirability bias* ontwikkelden. De stotteraars werden namelijk gerekruteerd omdat zij stotteren. Vervolgens kregen alle deelnemers aan het begin van het onderzoek de vraag of zij wel of niet stotteren zodat de juiste vragenlijst werd geselecteerd. Hieruit zou men eventueel al kunnen opmaken dat het onderzoek stotteraars met niet-stotteraars vergelijkt. Wanneer een stotteraar bijvoorbeeld begrijpt dat zijn of haar antwoorden worden vergeleken met de antwoorden van een niet-stotteraar, zou diegene zijn of haar antwoorden dermate kunnen aanpassen om de verschillen tussen stotteraars en niet-stotteraars zo klein mogelijk te maken. Men wil zich immers niet negatief onderscheiden van de rest. Daar staat tegenover dat de resultaten van het onderzoek geen aanleiding geven om uit te gaan van dergelijke sociaal wenselijke antwoorden.

STOTTEREN EN ZELFBEELD

Tot slot moet er gesteld worden dat er nog andere mogelijke factoren en mechanismen bestaan die het verschil in zelfbeeld tussen stotteraars en niet-stotteraars kunnen verklaren. Vervolgonderzoek zal dit moeten uitwijzen. Gezien de mate van falen de grootste rol speelt in het ontstaan van een negatief zelfbeeld onder stotteraars, zou dat een waardevolle weg zijn om te bewandelen. Zo zou bijvoorbeeld de mate van perfectionisme een rol kunnen spelen in het gevoel van falen. Een hoge mate van perfectionisme, vergeleken met een lage mate van perfectionisme, zou tot een hoge mate van falen kunnen leiden. Perfectionisten evalueren hun gedrag namelijk eerder negatief. Amster (1995) vond al dat deze perfectionistische karaktereigenschap vaak voorkomt onder mensen die stotteren. Ook is het wellicht interessant om te bestuderen wat ertoe leidt dat een kind überhaupt een gevoel van falen begint te ervaren als gevolg van stotteren en lage gespreksflow. Vaak beweren ouders wel dat zij het stotteren van hun kind accepteren, maar het kan zijn dat het kind dat niet zo opvat en er toch een gevoel van falen ontstaat wegens lage gespreksflow. Wanneer men dit kan voorkomen houdt men het opbouwen van negatieve spreekervaringen tegen wat de kans op een negatief zelfbeeld verkleint. Hierbij kan gedacht worden aan het huidige onderzoek te repliceren met kinderen die stotteren met daarbij de waargenomen ouderlijke verwachtingen als mogelijk mediërend proces. Mocht het blijken dat de waargenomen ouderlijke verwachtingen een rol spelen in het ontstaan van het gevoel van falen, kan dit leiden tot waardevolle aanvullingen op de huidige kinder-stottertherapie.

Conclusie

Wat in ieder geval blijkt uit het huidige onderzoek is dat stotteren zich niet beperkt tot een spraakprobleem: stotteren brengt vele cognitieve en emotionele processen met zich mee die hun uitwerking hebben op het zelfbeeld van de stotteraar. Een van de meest kenmerkende aspecten hiervan is het gevoel van falen dat ontstaat na het stotteren. Dit heeft vervolgens een negatieve invloed op het zelfbeeld van de stotteraar wat waarschijnlijk alleen maar meer

STOTTEREN EN ZELFBEELD

negatieve gedachtes, gevoelens en gedrag teweegbrengt. Hierdoor staat de stotteraar als het ware al 1-0 achter tijdens zijn of haar volgende sociale interactie. Voor stotteraars en zij die hen helpen is het dus van belang om deze negatieve spiraal van stotteren en een laag zelfbeeld te doorbreken. Allereerst moet dan gedacht worden aan het verminderen van de mate van stotteren an sich. Voorkomen is immers beter dan genezen. Hoe minder iemand stottert, hoe meer gespreksflow iemand zal ervaren en hoe meer positieve sociale ervaringen hij of zij zal opbouwen. Deze positieve sociale ervaringen leiden uiteindelijk tot een hoog zelfbeeld. Uit het huidige onderzoek blijkt verder dat de therapeutische aandacht zich wellicht ook dient te richten op het reduceren van het gevoel van falen. Hoe lager het gevoel van falen, hoe kleiner de kans dat het gesprek uitloopt op een negatieve sociale ervaring. Wat overblijft is een positieve sociale ervaring die het zelfbeeld van de stotteraar zal verhogen en versterken. Hoe positiever het zelfbeeld, hoe minder negatieve verwachtingen en aannames de stotteraar zal hebben over zijn of haar spreken. Zo zal de stotteraar zich minder druk maken over zijn of haar stotter, zal de invloed van stotteren gereduceerd worden tot een beperkte macht en zal stotteren niet meer levens controleren zoals het zo vaak heeft gedaan.

Referenties

- Adriaensens, S., Beyers, W. & Struyf, E. (2015). Impact of stuttering severity on adolescents' domain-specific and general self-esteem through cognitive and emotional mediating processes. *Journal of Communication Disorders*, 58, 43-57.
- Amster, B. J. (1995). Perfectionism and stuttering. *Stuttering: Proceedings of first world congress on fluency disorders*, 2, 540-543.
- Amster, B. J., & Klein, E. R. (2004). The Role of Perfectionism in Stuttering. Paper Presented at the American Speech-Language-Hearing Association Annual Convention.
- Andrews, G., & Cutler, J. (1974). Stuttering therapy: The relation between changes in symptom level and attitudes. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 39, 312–319.
- Bajina, K. (1995). Covert aspects associated with the 'stuttering syndrome': Focus on self-esteem. In M. Fawcus (Ed.), *Stuttering: From theory to practice*. London: Whurr Publishers Ltd.
- Beck, J. (2011). *Cognitive Behavior Therapy, Basics and Beyond*. NY: Guilford press.
- Blood, G.W., Blood, I.M., Tramontana, G.M., Sylvia, A.J., Boyle, M.P. & Motzko, G.R. (2011). Self-reported experience of bullying of students who stutter: relations with life satisfaction, life orientation, and self-esteem. *Perceptual and Motor Skills*, 133, 353-364.
- Boey, R. (2008). Stuttering: An epidemiological and phenomenological study. Effects of a social-cognitive behaviour therapy (Ph.D. thesis) Antwerp: University of Antwerp.
- Boutsen, F., & Brutten, G. J. (1989). Stutterers and nonstutterers: A normative investigation of children's speech associated attitudes. Carbondale: Southern Illinois University.
- Brutten, G. J., & Vanryckeghem, M. (2003). *Behavior assessment battery*. Destelbergen: SIG.
- Daniels, D. E., & Gabel, R. M. (2004). The impact of stuttering on identity construction. *Topics in Language Disorders*, 24, 200–215.

STOTTEREN EN ZELFBEELD

- De Nil, L., & Brutten, G. (1991). Speech-associated attitudes of stuttering and nonstuttering children. *Journal of Speech and Hearing Research, 34*, 60–66.
- Klompas, M., & Ross, E. (2004). Life experiences of people who stutter, and the perceived impact of stuttering on quality of life: Personal accounts of South African individuals. *Journal of Fluency Disorders, 29*, 275–305.
- Koudenburg, N., Postmes, T., Gordijn E.H. (2016). Beyond Content of Conversation: The Role of Conversational Form in the Emergence and Regulation of Social Structure. *Personality and Social Psychology Review, 21*, 50-71.
- Koudenburg, N., Gordijn, E. H., & Postmes, T. (2014). “More Than Words”: Social Validation in Close Relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin, 40*, 1517-1528.
- Koudenburg, N., Postmes, T. & Gordijn, E.H. (2013). Conversational Flow Promotes Solidarity. *PLoS ONE, 8* (11): e78363.
- Leary, M.R., Tambor, E.S., Terdal, S.K. & Downs, D.L. (1995). Self-Esteem as an Interpersonal Monitor: The Sociometer Hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*, 518-530.
- Lewis, M. (1992). *Shame, The exposed self*. New York: The Free Press.
- MacKinnon, S.P., Hall, S. & MacIntyre, P.D. (2007). Origins of the stuttering stereotype: stereotype formation through anchoring-adjustment. *Journal of Fluency Disorders, 32*, 297-309.
- McCroskey, J. C., Richmond, V. P., Daly, J. A., & Falcione, R. L. (1977). Studies of the relationship between communication apprehension and self-esteem. *Human Communication Research, 3*, 269–277.
- Pearson, J. C., Child, J. T., DeGreeff, B. L., Semlak, J. L., & Burnett, A. (2011). The influence of biological sex, self-esteem, and communication apprehension on

STOTTEREN EN ZELFBEELD

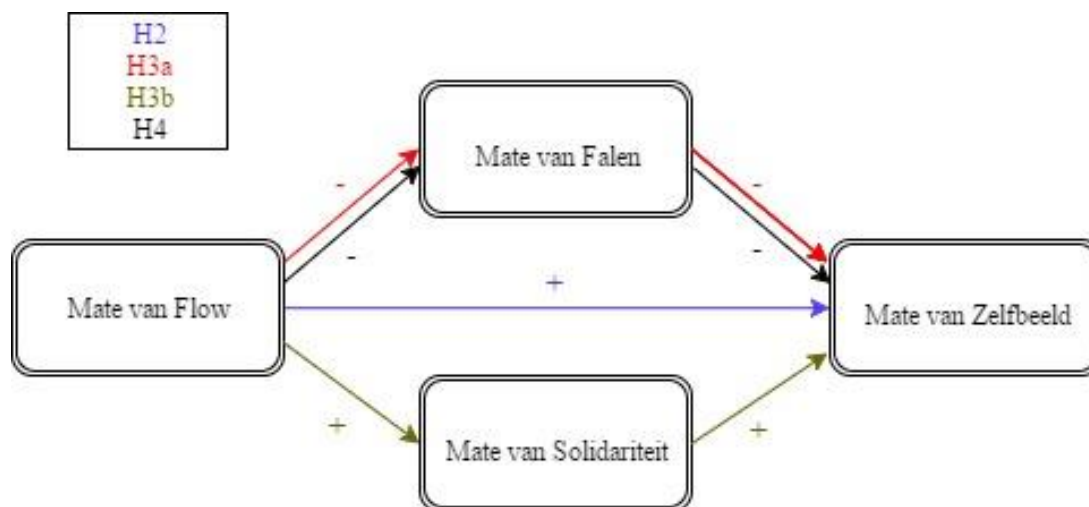
- unwillingness to communicate. *Atlantic Journal of Communication*, 19, 216–227.
- Postmes, T., Haslam, S. A., & Jans, L. (2013). A single-item measure of social identification: Reliability, validity, and utility. *British Journal of Social Psychology*, 52, 597-617.
DOI: 10.1111/bjso.12006
- Preacher, K. J., Zyphur, M. J., & Zhang, Z. (2010). A general multilevel SEM framework for assessing multilevel mediation. *Psychological Methods*, 15, 209-233.
- Riley, J., Riley, G. & Maguire, G. (2004). Subjective Screening of Stuttering severity, locus of control and avoidance: research edition. *Journal of Fluency Disorders*, 29, 51-62.
- Robins, R. W., Hendin, H. M., & Trzesniewski, K. H. (2001). Measuring Global Self-Esteem: Construct Validation of a Single-Item Measure and the Rosenberg Self-Esteem Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 151-161.
- Schacter, D. L., Gilbert, D. T., & Wegner, D. M. (2009). *Psychology*. New York: Worth.
- Shapiro, D. A. (2011). *Stuttering intervention: A collaborative journey to fluency freedom*. Austin, Texas: Pro-Ed.
- Sheehan, J. (1970). *Stuttering research and therapy*. New York: Harper & Row.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations*, 33–47. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tran, Y., Blumgart, E. & Craig, A. (2011). Subjective distress associated with chronic stuttering. *Journal of Fluency Disorders*, 36, 17–26.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). Rediscovering the social group: A self-categorization theory. Oxford and New York: Blackwell.
- Van Riper, C. (1982). *The nature of stuttering* (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Vanryckeghem, M. & Brutten, G.J. (1996). The relationship between communication attitude

STOTTEREN EN ZELFBEELD

- and fluency failure of stuttering and nonstuttering children. *Journal of Fluency Disorders*, 21, 109-118.
- Vanryckeghem, M., & Brutten, G. J. (2011). The BigCAT: A normative and comparative investigation of the communication attitude of nonstuttering and stuttering adults. *Journal of Communication Disorders*, 44, 200–206.
- Vanryckeghem, M., & Brutten, G. J. (1997). The speech-associated attitude of children who do and do not stutter and the differential effect of age. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 6, 67–73.
- Watson, J. B. (1988). A comparison of stutterers' and nonstutterers' affective, cognitive, and behavioral self-reports. *Journal of Speech and Hearing Research*, 31, 377–385.
- Yairi, E. & Ambrose, N.G. (1999). Early Childhood Stuttering I: Persistency and Recovery Rates. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 42, 1097-1112.
- Yeung, K., & Martin, J. (2003). The looking glass self: An empirical test and elaboration. *Social Forces*, 81, 843–879.

STOTTEREN EN ZELFBEELD

Bijlage 1. Figuren en Tabellen.

Figuur 1. Hypothetisch model.

Tabel 1.

Gemiddelden per variabele voor de groepen stotteraars en niet-stotteraars op niveau 1.

*Notitie: * significant verschil met $p < .05$, ** significant verschil met $p < .001$.*

Variabele	Flow**	Solidariteit	Falen**	Zelfbeeld**
Stotteraars	3.67	3.61	2.20	3.80
Niet-Stotteraars	4.00	3.69	1.57	4.04

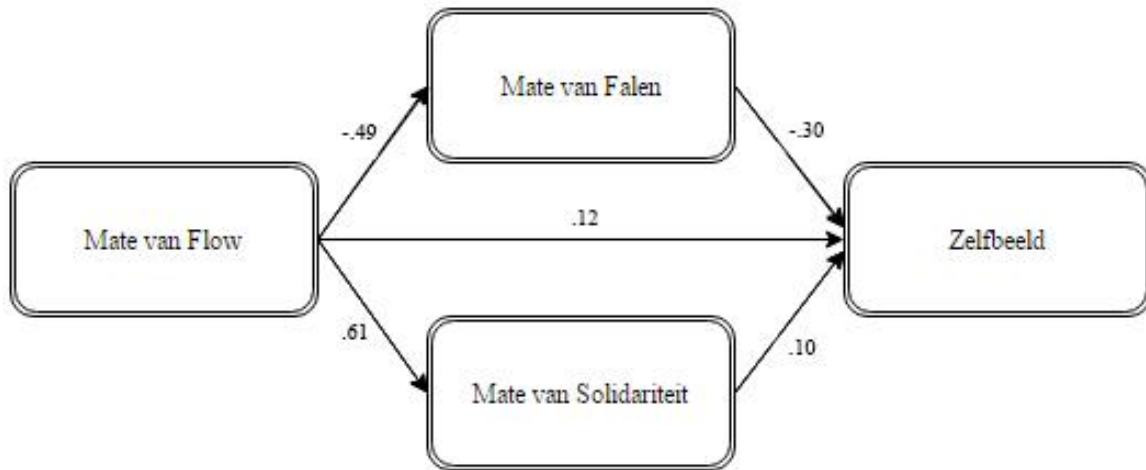
Tabel 2.

Gemiddelden per variabele voor de groepen stotteraars en niet-stotteraars op niveau 2.

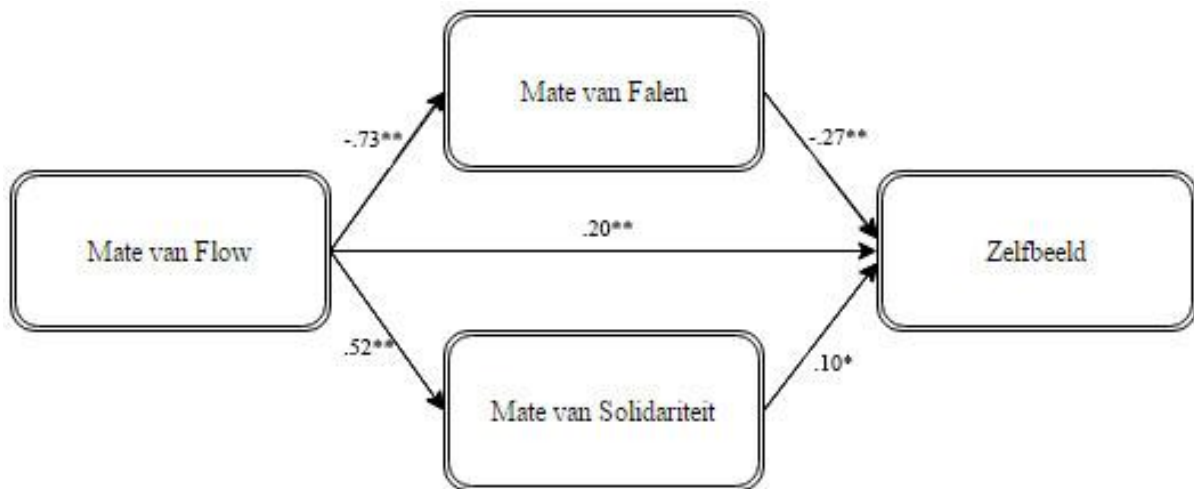
*Notitie: * significant verschil met $p < .05$, ** significant verschil met $p < .001$.*

Variabele	Flow*	Solidariteit	Falen**	Zelfbeeld
Stotteraars	3.66	3.61	2.20	3.80
Niet-Stotteraars	4.00	3.68	1.56	4.03

STOTTEREN EN ZELFBEELD

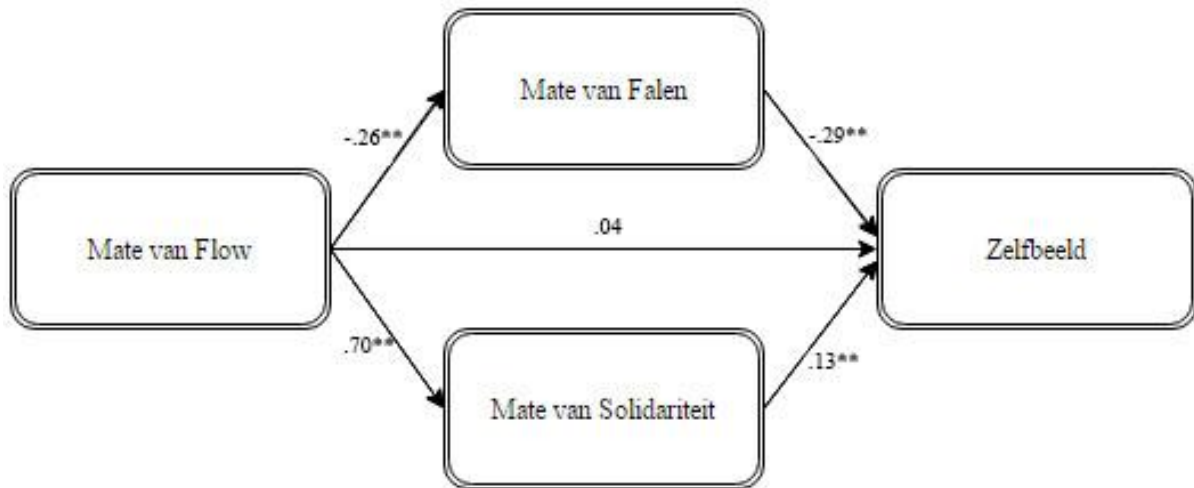

Figuur 2. Mediatie model van de relatie tussen mate van flow en zelfbeeld, gemedieerd door mate van falen en mate van solidariteit. Directe relatie tussen mate van flow en zelfbeeld is gecontroleerd voor mate van falen en mate van solidariteit. Alle correlaties significant met $p < .001$.

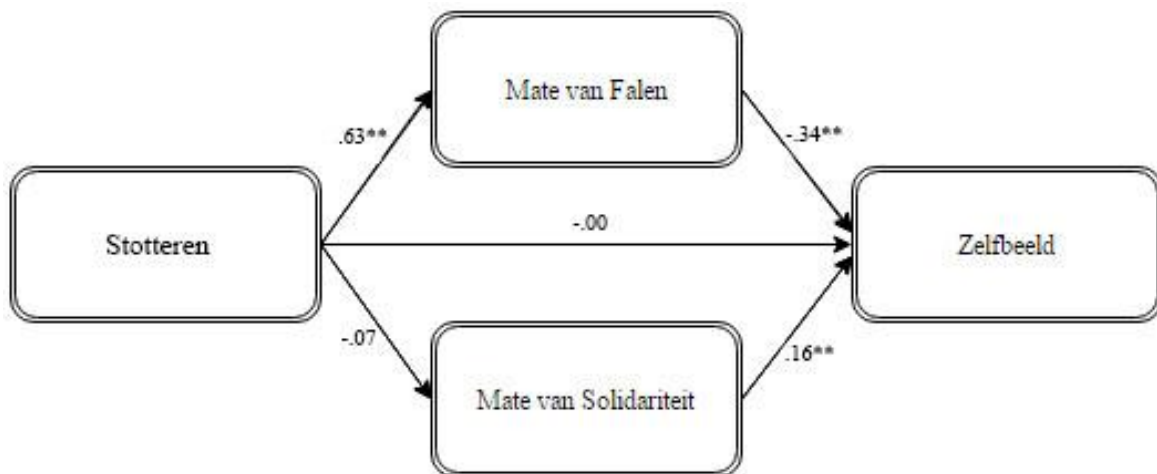
Figuur 3. Mediatie model voor de groep stotteraars van de relatie tussen mate van flow en zelfbeeld, gemedieerd door mate van falen en mate van solidariteit. Directe relatie tussen mate van flow en zelfbeeld is gecontroleerd voor mate van falen en mate van solidariteit. Notitie: * $p < .05$, ** $p < .001$.

STOTTEREN EN ZELFBEELD

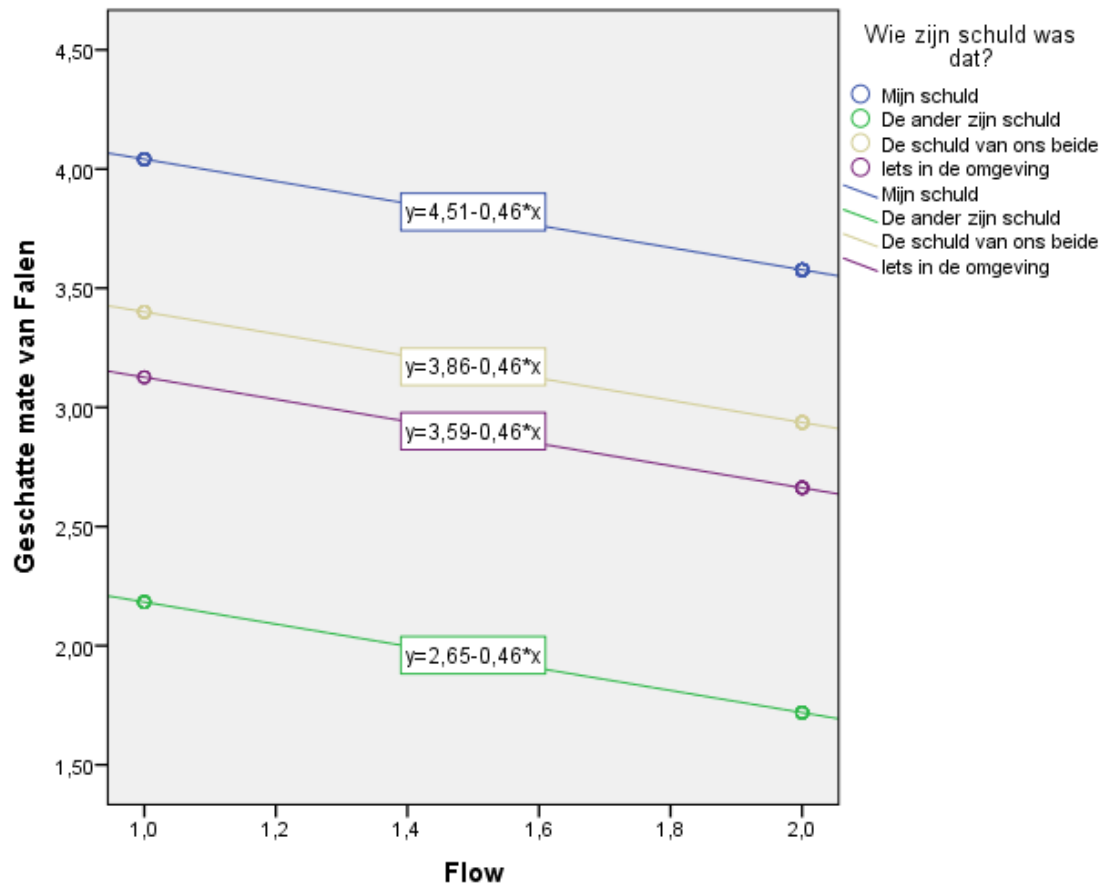
Figuur 4. Mediatie model voor de groep niet-stotteraars van de relatie tussen mate van flow en zelfbeeld, gemedieerd door mate van falen en mate van solidariteit. Directe relatie tussen mate van flow en zelfbeeld is gecontroleerd voor mate van falen en mate van solidariteit.

Notitie: * $p < .05$, ** $p < .001$.

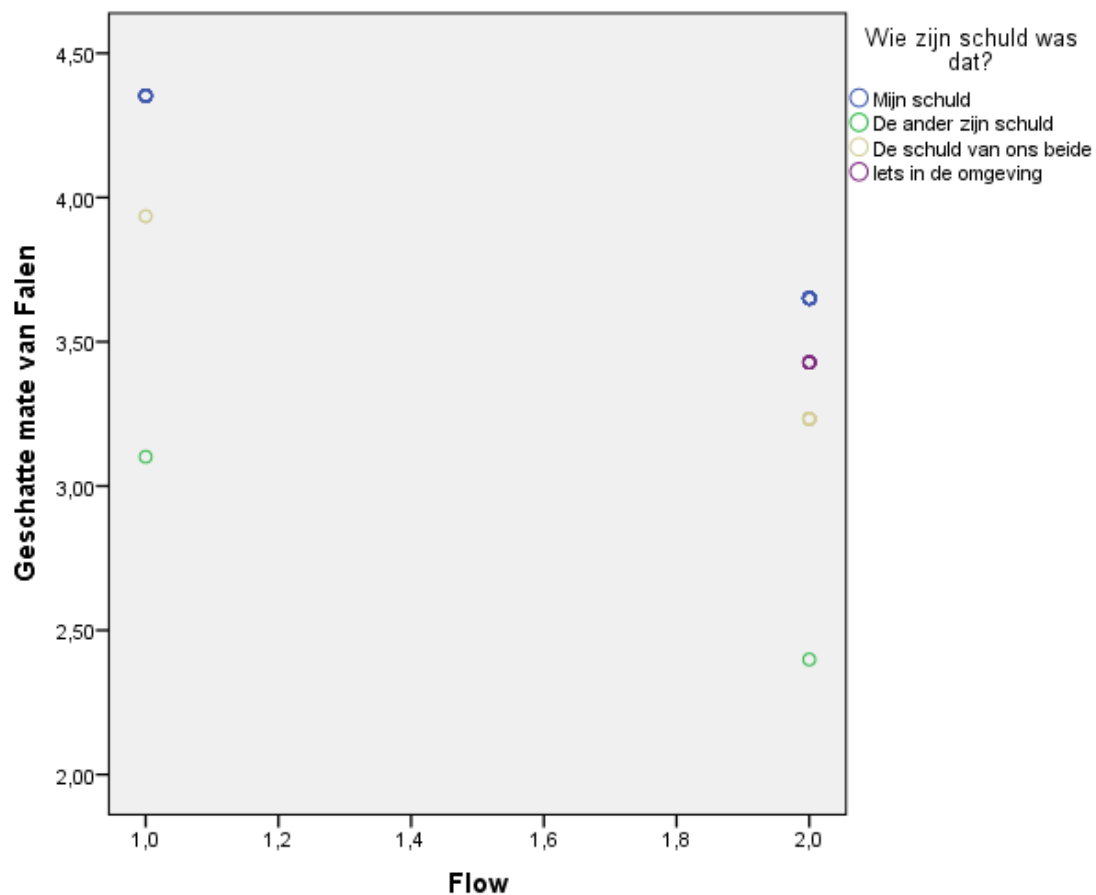
Figuur 5. Mediatie model van de relatie tussen stotteren en zelfbeeld, gemedieerd door mate van falen en mate van solidariteit. Directe relatie tussen stotteren en zelfbeeld is gecontroleerd voor mate van falen en mate van solidariteit. Notitie: * $p < .05$, ** $p < .001$.

STOTTEREN EN ZELFBEELD

Figuur 6. Visualisering van de verklaring van lage flow als moderator van de relatie tussen de mate van flow en de mate van falen voor beide groepen samengevoegd.

STOTTEREN EN ZELFBEELD

Figuur 7. Visualisering van de verklaring van lage flow als moderator van de relatie tussen de mate van flow en de mate van falen voor de groep stotteraars.